

Sümegei György

Kiskunhalasi hagyomány: Berki Viola, Diószegi Balázs

A képzőművészet hagyománycentrumát itt a kiskunhalasi születésű nagybányai mester, Thorma János életművének két legfontosabb történeti kompozíciója, a *Talpra magyar*, másképp: a *Március 15-dike* és az *Aradi vértanúk* jelenti. Vagyis a legfontosabb szabadságharcos hagyomány, a magyar szabadságküzdelem eleven példaként van jelen – nagybányai ihletésű művei mellett. Örvendetes, és szinte példátlan az országban, hogy a Thorma állandó kiállítást további Thorma-festményekkel és más nagybányai festők alkotásaival tervezi bővíteni a város dr. Bay Miklós értékes gyűjteményéből.

Kiskunhalas képzőművészeti kiállítási hírnevét 1973 és 1990 között a Szilády Galéria erősítette. Profiljába, tárlatrendezési praxisába tartozott, tartozhatott volna Diószegi Balázs és Berki Viola, akiknek az elmúlt évtizedekben több kiállítása volt Kiskunhalason.

Berki Viola itt született, ezer szállal kötődött Halashoz. Szülei 365 hold kötönypusztai birtokon gazdálkodtak. Viola a gyerekkoráról írta önéletrajzában: *„Én állandóan a majorban voltam, a cselédgyerekek voltak a pajtásaim.”* Szerette az állatokat, naphosszat hajtotta a lovakat, szekerezett. *„12 éves koromban félnapokat szántottam”* – írja. *„Különféle babonás hiedelmek uralkodtak. Volt egy híres javasasszony Majsa határában, a Macska Róza. /.../ Itt, ezen a tájon el lehetett képzelni a hajdani betyárvilágot, lehetett találni áthatolhatatlan túskevéreket”. Mindezek a kialakuló egyéniség fundamentumába, mentális és emocionális alaprétegébe épültek be, amelynek legerősebb pillére a családi tradíció. *„Ősei tanult emberek, /.../ főként jogászok, de diplomájuk mellett földbirtokkal is rendelkeztek.”* Fontos szerepet vittek a református egyház életében, egyik ősük gályarab volt, a másik, akire Berki Viola gyakran hivatkozott, Bulcsú Károly író, költő, a költészet tanára volt a Kecskeméti Jogakadémián. Viola a Berki-házban (Kossuth u. 13.) született, abban a házban, ahol a rokon Thorma János oly sokat tartózkodott. Nagyanyja nővére *„vitrinben őrizte a negyvennyolcas ereklyéket”*, vagyis élő hagyományként eleven volt a családjában a Thorma által is megrögzített 1848–49-es szabadságeszmény.*

Berki Viola rajzkészsége – ezt talán már kicsi korától a nagy rokon példája is motiválta – már korán megmutatkozott: *„a takarékkudvar málladozó falait szénrajzokkal rajzoltam teli. Kedvenc témám volt a Csodaszarvas üldözése”*. A boldog, bukolikus közegben telő gyermekkorát a Rákosi-korszak nehéz éveit követték. Földjeiket elvették, a családja osztályidegen, kulákbélyeggel földönfutóvá, üldözötté vált. Berki főiskolai éveit is megnehezítette mindez, noha ő alapvetően visszahúzódó, befelé élő, introvertált személyiség. Főiskolai társai – közülük leghatékonyabban Kondor Béla – segítik. Ám a hivataloknál, a szocialista művészetirányítás fórumain, a zsűriken csak nagyon lassan, araszolva tudott előbbre jutni, eredményeket is fölmutatni. Kiállítási szereplései az 1960-as évek második felétől, murális,

Berki Viola (1932–2001) és Diószegi Balázs (1914–1999) festőművészek állandó kiállítása megnyitójának (2014. október 3. Berki Galéria, Kiskunhalas, Kossuth u. 21.) szerkesztett változata.

közösségi terekben megvalósított alkotásai az 1970-es évektől realizálódhattak. Ideálja, amit teljes művészi munkálkodásában vallott: „A reneszánsz művészek hatalmas tudása volt előttem a példakép.” Ennek szellemében ő is egyfajta teljességre, a mesék képi megfogalmazásának az egyéni teljességére törekedett, akár bibliai fejezetet, Dante Poklát, az *Embernek fiát*, a római vagy az Árpád-kort, az *Ezeregy éjszaka* mesevilágát, a *Tempefőit* vagy a magyar irodalom arcképcsarnokát fogalmazta képpé. Rajzai, illusztrációi, festményei, pannói és mozaikjai egyugyanazon vizuális nyelven beszélnek: érzékletes egyéni stílusának, senki mással össze nem téveszthető karakterisztikus darabjaiként. Berki Viola világa szeretetre méltó, nem elidegenítő, hanem életigenlő, magával ragadó. Kritikusai szerint ő maga szüntelenül jóra törekvő, „*alaphangja a középkori miniatúrák aprólékossága*” (Frank János). Képei részlet gazdagsága utolérhetetlen meseszöwővé avatja, olyanná, aki „*a gázgyárból is árkádikus mesegyárat tudott teremteni*” (Pataki Gábor). Képvilága „*a történelem és a kultúra tovább élő emlékeinek a felelevenítésével dolgozik*” (Szűcs Károly).

Viola rajzai című versében Nagy László így idézte meg Berki Violának nemcsak fényel, de árnyakkal is át- meg átszótt, játékos, esetenként szürreálisba is áthajló világát:

*„Viola a bibliásom,
tábor indul, mennyi lábnyom,
göndör főkön ül Jehova,
ring mint ruganyos dőványon.*

*Tart a menet mindörökké,
megtűzdelve tőrrel, ércsel,
fegyverek közt érvelünk mi
az Énekek Énekével.*

*Higgyük-e, hogy itt a hajnal,
ha jön fölnyitott erekkel?
S fölfordul az üveghintó
nagy kokárda-szekerekkel?*

*Nyúlfület a holdvilágba,
bölényt a megbontott ágyba,
drámát agyvelőnkre hímez
Viola kezének árnya.”*

Berki Viola kiskunhalasi pannója, a *Tündér Ilona*, alcíme szerint: A boldogság felé. Arra, ahová mindnyájan igyekszünk földi életünkben. Ő halasi gyermekkorra boldogságát, visszaálmodott édenét állította példaként elénk.

Diószegi Balázs felső-kiskunsági, kunszentmiklósi születésű, 1957-től élt s dolgozott Kiskunhalason. „*Én árván nővekedtem. Az apámat agyonlőtték az első világháborúban. Nem olyan ember voltam, mint a többi. Egyoldalú nevelést kaptam. Az anyám nevelt fel. Ez olyan érzést váltott ki bennem, amelyet ma is érzek, mintha a lellem fele volna csak meg, és a másik fele hiányozna*” – vallotta még 70 évesen is Diószegi. Azt is elmondta akkor, hogy kis gimnazistaként erősen hatott rá Arany János *Toldija*, ezért lerajzolta a hős vitézt, ám az akkori tanára két pofonnal honorálta a másolatnak vélt kompozíciót. A következő rajztanárja, a türelmes és sokirányú tájékozottságú Gál Sándor festőművész azonban segítette, biztatta a rajzi tehetsége kibontakozását, így került – Réti István közvetlen segítségével – a Képzőművészeti Főiskolára. 1933–38 között a Nagybányán is iskolázott Rudnay Gyulának, „a lélek embeérének” a tanítványa. Szentendrén, Miskolcon, Újvidéken, majd 13 évet Nyíregyházán taní-

tott. A Bessenyei György Képzőművészeti Népfőiskolán jelentős egyéniségeket is nevelt, Czine Mihálytól Váci Mihályig, és képzőművészeket Csizmadia Zoltántól Váci Andrásig.

Alkotóművészetének a kibontakozása, tanári praxisának a megerősödése azonban Kiskunhalashoz köti. *„Én úgy festem a képet, hogy aki ránéz, megdöbbenjen, és ne tudja elfelejteni.”* Művei megértéséhez magától a Mestertől további fogódzókat kaphatunk, pl. *„A festészet a világ törvényszerűségeinek felismerése”* – mondja Diószegi, s mi hozzátehetjük: természetesen, ahogyan, amilyen mélységében képes az egyes alkotó a világ megismerésére és az általa felismertek megjelenítésére. De forduljunk további segítségért is az alkotóhoz: *„A rajz nem a test körvonala, hanem a formák egymáshoz való helyzeti viszonya és aránya, a formák együttes függősége.”*

Festői világának kialakulását gyermekkori élményei, a közvetlen hatások és tanulmányai, szellemi tájékozódása, de alkati adottságai is befolyásolták. Szülőföldjéről, Kunszentmiklósról írta: *„Birkaország. A kunparaszt olyan rideg volt, mint a prérifarkas. /.../ Fekete ruhás, magas fekete kalapos parasztok vettek körül. Ez a világ volt az, amely annak idején az egész Alföldet jellemezte. A paraszti nép művészetét a sötét színek jellemzik. Az alföldi tanyákon a parasztok fekete ruhában, kalapban jártak. Én szeretem a fekete színt. Vaszarynak, Barcsaynak – s tegyük hozzá: Tóth Menyhértnek – is volt egy fekete korszaka. A fekete egy stabil valami, mindennek az alja, alapja. A feketéből lehet több színt kihozni.”* Alkotói munkássága kezdeteitől, évtizedek során, lassan, fokozatosan jutott el a végső feketéhez. A formákat egyszerűsítette, összevonta, a karakterjegyeiket kiemelve lassan alapképletekké váltak, a fő motívumra koncentráló kultuszkép-képződés, az ikonizálódás felé mozdulva el. Színvilágának kezdeti sokszínűsége párhuzamosan haladt a formaredukcióval, egy-két színre korlátozódott: feketére, sárgára, vörösre. Diószegi feketéje – ahogyan idéztük is tőle – a paraszti kultúra mitikus rétegeiből való, és bizonyosan táplálkozik a mélyen átél gyerekkori megfigyeléseiből, meghatározó élményeiből is.

Diószegi Balázs egyénivé hangolódott művészete, ahogy ő megfogalmazta: *„megőrző jellegű. Sokan elfelejtik majd egy idő után, milyen is volt a ma élő ember, a mai táj. Mindent el kell követnünk, hogy minél többet megőrizhessünk az utókor számára abból, ami volt, ami van”*.

A Rudnay-iskolából inspirálódó, ám attól talán a legmesszebbre partot fogó alkotói autonómítás Diószegie. Miklóssy Gábor, László Gyula, a bajai B. Mikli Ferenc, Schéner Mihály s mások mellett sorolható közéjük a tanítást is évtizedeken át vállaló és eredményesen gyakorló Diószegi.

Önök között bizonyosan vannak volt Diószegi-tanítványok. Szerette és minden körülményekben segítette, pártfogolta a tanítványait, azok munkáit. Azt is gyakran vallotta, hogy szemléletére, művei világára is hatottak a gyerekrajzok, tanítványai munkái.

Kiskunhalas város Thorma János Múzeumának a tulajdonában lévő Berki Viola- és Diószegi Balázs-művekből megvalósított új, állandó kiállítás a 20. századi magyar képzőművészet két jelentős alkotói törekvéséből mintegy öt évtizedet fog át, vagyis az 1940-es évektől kezdődően a 80-asokig mutat be műveikből. A kiskunhalasi Berki Galériában, az újonnan fölújított épületben megvalósított tárlat nemcsak az anyagi bázisát megteremtő Városházát, Polgármesteri Hivatalt dicséri, hanem létrehozóit is – Gyarmati Andreát, Kovács Zitát, Szakál Aurélt és Zalatnai Pált.

Mindez élesen rámutat arra is, hogy Kiskunhalason az elmúlt évtizedben létrejött, és megerősödik az a képzőművészeti központ, amelynek a fedezete a most megbővülő állandó kiállítások rendszere és az a nemzetközi szintre is átterjedő műhelymunka, amely új könyveket, kiállításokat, fontos művészettörténeti kiadványokat produkált.

Számomra személyesen is öröm mindez, hiszen ismertem Berki Violát és Diószegi Balázst, akinek most éppen a születése 100. évében szeretettel idézhetjük meg felejthetetlen alakját, sokszínű pedagógussemélyiségét, vonzó emberségét.